

Beszámolók □ Szemlék □ Referátumok

Az európai információs politika jelenlegi helyzete

Az információ növekvő jelentősége

Az utóbbi években a nyugati világ gazdasági életében az információs ipar igen jelentős helyet foglal el. A nyolcvanas és kilencvenes években várható technológiai fejlődés ezt a tendenciát csak növeli. Nem meglepő tehát, hogy az Európai Közösség országainak kormányai, politikusai és ipara egyre inkább tudatában vannak ennek. Az információ a legfontosabb nem-hiánycikk „nyersanyagok” egyikévé és az innováció motorjává vált.

Az információs ipar fellendülése az egész ipar számára optimista távlatokat nyit.

Zavaró tényezők

Óvatosan előrejelzéseket szabad csak adni, mivel nem ismerjük még az új információs társadalomban kialakuló helyzeteket. Az általában tapasztalt fejlődési trend sok, különböző irányba fejlődő, eltérő hatású tényezőt foglal magába. Ha helyes információs politikát akarunk kidolgozni, akkor mindezeket, amelyek főleg emberi magatartásformákban, de egyebekben is megnyilvánulnak, erősen tekintetbe kell venni.

Szabályozott világban élünk, a szabályok rendszere azonban országonként különböző irányokba tart. Az információs társadalom kiegyensúlyozott fejlesztése azt kívánná, hogy nemzetközi érvényű „játékszabályok” fogalmaztassanak meg, és ezek a nemzetenkénti információs politika alapjává váljanak.

Melyek azok a tényezők, amelyek az egységes politika kidolgozását megnehezítik?

- Nem ismerjük – az információ fontosságának növekedése ellenére – az információs igények végső kifejlődését meghatározó tényezőket. Nem tudjuk, hogy az előre most még nem látott információs igények kielégítésére elégségesek lesznek-e a meglévő szolgáltatások, és ha nem, milyen és mennyi új szolgáltatásra lesz szükség.

- Az információ – sajátosságai miatt – nem kezelhető teljesen áruként, közvagyon jellege nem hagyható figyelmen kívül. Ez a helyzet azonban bizonytalanná teszi a piaci viszonyokat, nem ösztönzi a tőkebefektetést ebbe az iparágba.
- Az információ áthatja a gazdasági és szociális élet szinte teljes egészét. Az információs piac helyzete ezért erős kölcsönhatásban áll ugyan az információs technológia, telekommunikáció piaci helyzetével, anélkül azonban, hogy érdekeik és céljaik teljesen azonosak lennének. Az információs tevékenység különféle szektorainak különféle szabályozási formáit tekintve felmerül a kérdés, lehetséges-e egy mindezekre érvényes információs politikát kialakítani. Helyesebbnek látszik koordinált stratégiák összefüggő során gondolkodni, amely alkalmazkodik a közöttük meglévő kölcsönös kapcsolatokhoz.

Az információnak nemcsak gazdasági, hanem kulturális értéke is van. Az Európai Közösség tíz országa két hivatalos nyelvet használ, s ez a sokarcúság egyben forrása erejének és gazdagságának, nem engedhető meg azonban, hogy előnytelen gazdasági következményekkel járó magatartás kialakulásához vezessen.

Az információs piac (Európa – USA)

Az információs piacot a nemzeti és nemzetközi fellendülés összefüggésében kell tekinteni. A fellendülés szempontjából pedig csak azok az információs tevékenységek jönnek számításba, amelyek tényleges értékkel bírnak a felhasználó számára. Ha Európát ebből a szempontból összemérjük az USA-val, azt találjuk, hogy az információs piac „hagyományos” szektoraiiban – kiadói tevékenység, könyvtárak és információs szolgáltatások – nincs számottevő különbség, különösen a magas színvonalú tudományos publikációk vonatkozásában.

Más a kép, ha a modern elektronikus technológiák alkalmazását tekintjük. 1981-ben Európában az online

szolgáltatások forgalma 185,7 millió dollár, míg az USA-ban 680 millió dollár volt. Európában nem kielégítő még a meglévő terminálok adatkeresés céljára való kihasználtsága. Nem szokás még mikroszámítógépeket házi információkeresésre használni, amíg az USA-ban ez már egyre inkább megvalósul. Európa hagyományos információszolgáltatói nem könnyen változtatnak bevált technológiájukon, nem élnek az új lehetőségekkel szolgáltatásaik kiszélesítésére. Ez is ellenkezik az USA gyakorlatával, ahol a cégek szinte naponta jelentkeznek újdonságokkal, hogy megerősítsék piaci helyzetüket.

Az információs piac: a siker előfeltétele

Az említett – Európa és az USA közötti – különbség nagyrészt az utóbbiban sokkal hamarabb kifejlődött elektronikus információs szolgáltatások következményei. A kormány sokat tett e fejlődésért, olyan szervein keresztül, mint pl. a NASA vagy az Országos Tudományos Alap (National Science Foundation = NSF). Igen hasonló e téren a japán helyzet, ott is szoros a kormányzat és az ipar kapcsolata, és Japán is nagy gondot fordít az információs piac kialakítására. Bár eltérő módon jelentkeznek, mégis szembetűnőek a két ország közös vonásai:

- viszonylag széles és egyöntetű hazai piac,
- a kormány kezdeményező szerepe,
- a magánvállalkozás számára kedvező piaci viszonyok.

Az európai helyzet

Európában sok, különböző határoktól szabdalt piac létezik. E határok némelyike természetes (pl. a nyelv), mások azonban mesterségesek, így elkerülhetők. Európa országaiban különböznek a szerzői jog szabályai, a titkos adatkezelés, a hirdetések, az adózás szabályozása. Az eltérő történeti fejlődések eredményeként igen változatos keverékei léteznek a magán- és állami szervezeteknek. A hagyományos információs ipar számára a legtöbb tagországban kielégítő a belső információs piac, a helyzet azonban megváltozik az új szolgáltatások megjelenésével, melyeknek át kell lépniük a határokat, ha gazdaságilag életképesek akarnak lenni. Ha Európa versenyben akar maradni az amerikaiakkal, le kell bontania a tagországok közötti gátakat, hogy megfelelő nagyságú információs piacot hozzon létre.

Az európai információs piac létrejöttének akadályai

1) Az állami és a magánszektor szerepeinek keveredése az információellátásban és -terjesztésben. Az árak kialakulását akadályozzák a nem tisztázott helyzetek, a

szubvenciók. Egyértelmű „játékszabályok” lefektetése sokat segíthetne a piaci árak kialakulásában, elősegíthetné a magántőke befektetéseit az Európai Közösség információs piacának új szolgáltatásaiba.

2) Több országban az új információs szolgáltatásokhoz szükséges infrastruktúrát (pl. a telekommunikációs technológia) állami monopóliumként kezelik. Szabályozandó lenne:

- a magánkézben lévő információs szolgáltatóknak az új eszközökhöz való hozzáférési lehetősége,
- a telekommunikációs szolgáltatások díjának megállapítása,
- e díjak egységessé tétele Európában,
- a telekommunikációs berendezések kiválasztása és használata,
- szabványosítás.

3) Az eltérő szabályok és törvények Európa országai-ban szintén mesterséges akadályként állnak az információáramlás útjában. Ilyenek például:

- a személyi jogok védelmének szabályai,
- szerzői jogvédelem,
- adózási szabályok,
- szolgáltatások létesítésének szabályozása.

4) Az utóbbi évek technológiai fejlődése elmosta a különbségeket a különféle típusú szolgáltatások között, így potenciálisan megnövelte versengésüket (pl. a tömegkommunikáció által nyújtott és a szakmai információs szolgáltatások között). Az egyes országokban eltérően alakuló helyzet ugyancsak gátolhatja a fejlődést.

Az európai piac gazdaságos méretét csak a tagországok kiegyensúlyozott fejlődésével lehet elérni. Az információs hálózatok és szolgáltatások annál életképesebbek, minél szélesebb körben hozzáférhetők. Ha az új szolgáltatásokat nem közel egyidejűleg vezetik be a tagországok, ez diszkriminációhoz vezethet, s növekedhet a fejlettebb régiók közötti rés.

Válasz a kihívásra

Az 1979 novemberi közleményben a bizottság megfogalmazta az Európai Gazdasági Közösség számára az új információs technológiákból adódó tennivalókat. Ezek röviden:

- a társadalompolitika segítse elő az innovációt,
- az Európai Közösség normatív tevékenységében rejlt erő az európai telekommunikációs eszközök és szolgáltatások piaca egységésítésének szolgálatába kell állítani,
- támogatni kell az európai információs ipart,
- elő kell segíteni az információs ipar és a felhasználók együttműködését,
- az európai műholdas kommunikáció és nyersanyagkutatás programjainak támogatása,

- az Európai Közösség maga is alkalmazza az új technológiákat.

Az információs piac fejlesztésére máris olyan programok indultak meg, mint pl. az ESPRIT (The European Strategic Programme for Research and Development in Information Technology), vagy az INSIS (Inter-Institutional Integrated Services Information System), s olyan tevékenységek bontakoztak ki, mint

- az EURONET–DIANE hatására kidolgozták az X–25 szabványt a kötegelte adatátvitelhez,
- három év alatt 390 adatbázist tettek hozzáférhetővé Európa online szolgáltatóközpontjai számára,
- magas színvonalú információs szolgáltatások bevezetésére tízszer annyi javaslat érkezett, mint amennyinek a bevezetését anyagilag támogatni lehetne,
- a BRIDGE-projectet (Európából Észak-Amerikába irányuló információexport) kedvezően fogadták Amerikában,
- kísérleteket készítenek elő az ESA-val (European Space Agency) közös műholdas képátvitel kifejlesztésére.

A tagállamok politikája

Az Európai Közösség politikáját természetesen össze kell hangolni az egyes tagállamok politikájával, ugyanakkor azok kénytelenek újragondolni eddigi hozzáállásukat a növekvő nehézségek hatására.

A távközlési műholdak Európa államait arra kényszerítik, hogy közösen rendezzenek olyan alapvető kérdéseket, mint az adatokhoz való hozzáférés joga és lehetősége stb. A különböző államok eltérő álláspontja a fejlődést egyre inkább akadályozhatja. Európa kénytelen helyzetét erősíteni, mert nemcsak az USA, hanem Japán is töretlen fejlődést mutat, és a szétszabdalt európai piacot kezdi kisajátítani.

Az Európai Közösség információs piaci politikája

Ezért számos konzultációt folytattak egy egységes európai információs keretértérendéében az egyes államok kormányaival, valamint az információs ipar magánkézben lévő intézményeivel és független szakértőkkel. Pillanatnyilag úgy tűnik, egy tagállamnak sincs önálló, kidolgozott információs stratégiája. Az általános politikai megalapozás hiánya, ami mind a nemzeti, mind a nemzetközi szintre jellemző, sokuk szerint azt eredményezi, hogy az információs piac nem fejlődik a kívánt mértékben. A fejlődést gátló tényezők kiküszöbölésére végett több párbeszédre, kooperációra és minden szinten nagyobb megértésre van szükség.

/ROSENDAAL, C. J.: European information policy situation = Aslib Proceedings, 36. köt. 1. sz. 1984. p. 15–23./

(Domokos Miklósné)

Mi az információ ára?

Mivel az információ ellátása és felhasználása térben és időben egyre inkább elkülönül, az információ általában több közvetítő útján jut el forrásától a felhasználóig. Az utolsó előtti állomás szerepét betöltő könyvtáraknak különösen sok gondot okoz az online szolgáltatások árának meghatározása. Sem az információ előállítás (termelési) költségeit, sem a közvetítés „rezsijét”, sem az információnak a felhasználói oldalon jelentkező értékét nem tudják egyértelműen megítélni. (A minimális árat az első két tényező összege adná.) A bizonytalanságok okainak számbavétele elősegítheti, hogy a könyvtárak javítsák együttműködésüket az általuk közvetített online szolgáltatások felkínálóival az információ értékesítése és ármeghatározása terén.

Habár a közönség egy része meg van győződve arról, hogy az információ hasznos és értékes, jóval többen még mindig alig, vagy egyáltalán nem érzékelik az egyetemi és közkönyvtárak által kínált tudományos, orvosi, humán vagy általános jellegű online információ értékét, legalábbis pénzben kifejezve. Nem hajlandók tudomásul

venni, hogy előállítás, hozzáférhetővé tétele pénzbe kerül, és indokoltnak látszik, hogy az igénylők fizessenek is érte. Szokatlan számukra az is, hogy többletértékben, megtakarított időben, elkerült hibákban, saját tudásuk gyarapodásában, s ezáltal munkaerjük felértékelődésében, a környezetük vagy a termelés számára jelentkező többlethozzájárulásban „mérjék” azt, amit a könyvtárhasználat révén kaptak. Az előny gyakran ott kezdődik, hogy a jobban informált ember tisztában van vele, hogy kevesebbet tud a szükségesnél, és bizonyos helyzetekben sürgősen pótlólagos információt keres. A haszon gyakran nemcsak közvetett, hanem időben később – olykor évekkel később – jelentkezik. Ha túl korán próbálják mérni, nem érzékelhető, ha túl későn, esetleg rég feledésbe merült.

A közkönyvtárak ingyenességének tradíciója azt a hitet táplálja, hogy szolgáltatásaik nem sokat érnek és fenntartásuk sem túl pénzigényes. A könyvtárak működtetésének költségei általában rejtve maradnak a nagyközönség előtt, hacsak a figyelmet külön fel nem hívják